

Västeråkers kyrka

Undersökning i långhus och sakristia

Västeråkers kyrka

Undersökning i långhus och sakristia

Arkeologisk schaktningsövervakning

L2021:8150
Västeråker 4:4
Uppsala kommun
Uppland

Karin Stenström

Upplandsmuseets rapporter 2022:09

ISSN 1654-8280

BEARBETNING AV FOTON: Karin Stenström, där inget annat anges

BEARBETNING AV PLANER: Karin Stenström, där inget annat anges

OMSLAGSBILD: Västeråkers kyrka en tidig decemberdag. Foto mot NV, Karin Stenström.

GRANSKNING: Anna Ölund

UPPHOVSRÄTT: om inget annat anges: Creative Commons licens CC BY. © Lantmäteriet, dnr I2014/00634

GRAFISK FORMGIVNING OCH PRODUKTION: Malin Lucas

DIGITALT TRYCK: Kph, Uppsala

© UPPLANDSMUSEET, 2022

Upplandsmuseet
Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala
Telefon 018-169100
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	7
Bakgrund	8
Kyrkobeskrivning.....	8
Tidigare undersökningar.....	10
Syfte, metod och genomförande.....	10
Undersökningsresultat	13
Långhuset.....	13
Sakristian.....	21
Fynd	22
Tolkning och diskussion	27
Administrativa uppgifter	28
Referenser	29
Bilagor	30
Bilaga 1 - Kontextlista.....	31
Bilaga 2 - Fyndtabell.....	35

Sammanfattning

Under vintern 2021–2022 utförde Upplandsmuseets avdelning Arkeologi en schaktningsövervakning i samband med fuktsanering av golvet i Västeråkers kyrka. De delar av kyrkan som berördes av arbetsföretaget var långhus och sakristia.

I sakristian hade redan jordmassor avlägsnats utan arkeologisk övervakning, varför endast kvarlämnade stenar och ytan av ett lager kunde dokumenteras. I långhuset hade ett tegelgolv framkommit, i huvudsak daterat till 1800-tal – tidigt 1900-tal,

vilket till största del plockats bort redan innan undersökningen. Under tegelgolvet och de gravhällar som utgjorde långhusets mittgång framkom bland annat två sammanlänkade gravkammare, ett predikstolsfundament och flera stenkonstruktioner med oklar funktion. Gravkammarna undersöktes inte, men är troligen från tidigt 1700-tal. Fyndmaterialet från undersökningen utgörs av mynt, byggnadsdetaljer, personlig utrustning, gravdetaljer och verktyg, daterade från medeltid till 1900-tal.

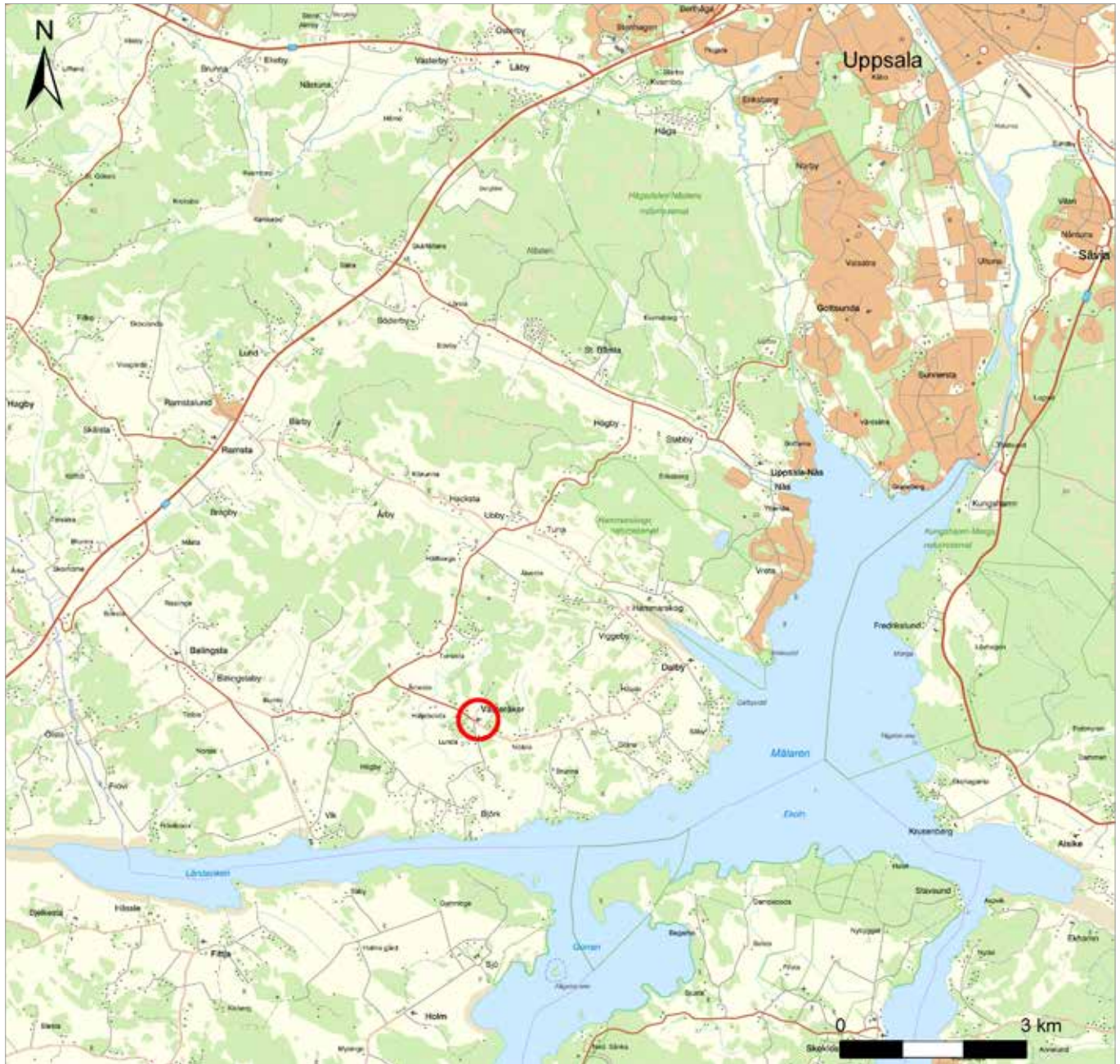

Figur 1. Långhuset så som det såg ut vid undersökningens början. Arbetet inleddes med att långhuset söktes av med metalldetektor. Foto mot V, Karin Stenström.

Inledning

Under vintern 2021–2022 genomförde Upplandsmuseets avdelning Arkeologi en schaktningsövervakning i Västeråkers kyrka, vilket föranleddes av att golvet i långhus och sakristia skulle fuksaneras. Arbetet utfördes på uppdrag av Svenska kyrkan, Balingsta pastorat, efter beslut av Länsstyrelsen i

Uppsala län (dnr 431-5030-2021, beslutsdatum 2021-11-29). Fältarbetet utfördes av Joakim Kjellberg, Robin Lucas, Karin Stenström, Linda Qvistström och Anna Ölund. Projektledare för det arkeologiska arbetet var Karin Stenström som även författat denna rapport.

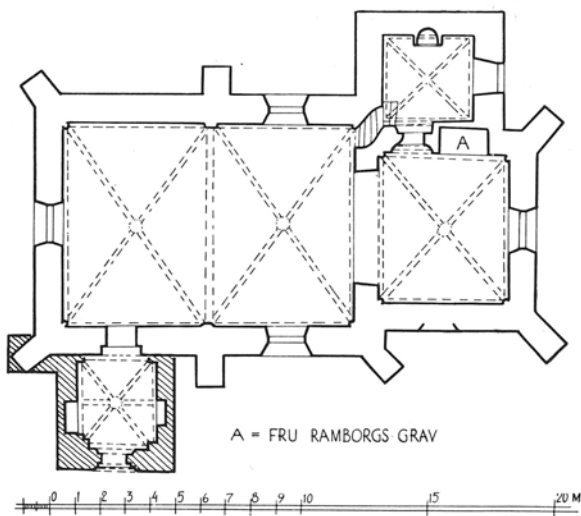

Figur 2. Utdrag ur topografiska kartan med läget för Västeråkers kyrka markerat med en röd ring. Skala 1:100 000.

Bakgrund

Kyrkobeskrivning

Västeråkers kyrka är belägen ca 15 km sydväst om Uppsala, i Hagunda härad. Kyrkan är byggd på impedimentmark i ett småbrutet odlingslandskap knappt 2 km från Ekoln. Namnet Västeråker har troligen ursprungligen avsett en förkristen helig åker som legat i anslutning till kyrkan. Prefixet Väster tillkom 1885 för att särskilja namnet från Österåker (Wahlberg 2003, s. 371).

Figur 3. Kyrkans plan enligt uppmätning 1913. Ur Smedberg 1979.

Västeråkers kyrka är en av ett fåtal svenska medeltidskyrkor som med visshet byggts av en privatperson, i detta fall Ramborg Israelsdotter på Vik (Smedberg 1979, s. 4). I kyrkans kor, intill portalen till sakristian, finns en nischgrav där fru Ramborg ligger begravd. Förekomsten av en nischgrav är helt unik bland svenska sockenkyrkor. Endast en annan medeltida nischgrav finns i dag bevarad i Sverige, närmare bestämt i Mariakyrkan i Sigtuna, där ärkebiskop Jarler begravdes på 1250-talet (Bengtsson 2015, s. 36). I fru Ramborgs gravnisch finns en gravplatta i koppar, daterad till 1327, och ovanför nischen finns en inmurad kalkstensplatta som berättar om hur fru Ramborg gjort donationer för att möjliggöra kyrkobygget. Kalkstensplattan är daterad med årtalet 1331. Det är dock oklart huruvida kyrkan faktiskt stod klar år 1331. Enligt Ann Catherine Bonnier är det mer troligt, med tanke på arbetets omfattning, att kyrkan blivit färdigställd

först åren efter (Bonnier 1987, s. 209 och där anförd litteratur). Under medeltiden var det nämligen brukligt att byggnadsinskrifter med årtal angav när en byggnation påbörjades (Lovén 2015, s. 15). Herman Bengtsson menar i stället att uppförandet av kyrkan inleddes redan på 1320-talet (Bengtsson 2015, s. 36).

Kyrkan särskiljer sig också som landsortskyrka genom att delvis vara byggd av tegel. Ytterväggarna består av gråsten, medan innerväggarna är av det mer exklusiva teglet. Kyrkan utgörs av ett långhus med ett smalare och rakslutet kor, vilket är försedd med en sakristia i norr, samt ett vapenhus i söder. Insidan av långhuset mäter ca 11,5×8 m, medan koret mäter ca 5×6 m (Bonnier 1987, s. 207ff). Koret är smalare, men också något högre, än långhuset. Möjligen är detta ett resultat av att en äldre träkyrka fått stå kvar medan koret och sakristian byggdes utanpå träkyrkan, och när träkyrkan sedan rivits ansågs det inte längre nödvändigt att bygga resten av kyrkan med lika högt tak (Smedberg 1979, s. 6). Detta är endast en teori, men det finns belägg för att det funnits en föregångare till den nuvarande kyrkan i Västeråker, då ärkebiskopen skall ha besökt församlingen åren 1302 och 1316 (Smedberg 1979, s. 3). Det är högst sannolikt att denna föregångare till dagens kyrka var uppförd i trä (Bengtsson 2015, s. 36 och där anförd litteratur).

Tack vare Ramborgs djupa gravnisch i koret går det att fastslå att sakristian och koret uppförts samtidigt (figur 3). Huruvida vapenhuset är samtida med resten av kyrkan är dock mer osäkert, även om vapenhusets innerväggar också är murade av tegel. I vapenhuset finns kyrkans enda ingång, vilken är spetsbågig och delvis rekonstruerad (Bonnier 1987, s. 207ff). Vad som talar för att vapenhuset är något yngre än övriga kyrkan är det faktum att portalen in till långhuset är rikt profilerad och därför kan ha utgjort den ursprungliga ingången (Smedberg 1979, s. 6).

I korets södra fasad finns ett igensatt ursprungligt fönster, vilket är spetsbågigt och har en profilerad omfattning av tegel och masverk av kalksten. Troligen har det funnits minst två ytterligare fönster av denna typ – i korets östra vägg och i långhusets södra fasad (Bonnier 1987, s. 207). I långhusets västra gavel finns små dubbelfönster som också är ursprungliga. I det norra av dessa fönster finns

en senare inmurad kalkstensplatta med ett krucifix inhugget, vilken troligen är från 1300-talet (Smedberg 1979, s. 4).

Inuti kyrkan finns tre ursprungliga tegelvalv, varav ett i koret och två i långhuset. Korvalvet, i likhet med korets murar, är något högre än de i långhuset. Den eleganta valvarkitekturen tyder på att det kan ha varit samma byggnadshytta som byggde domkyrkan som också ansvarat för uppförandet av Västeråkers kyrka (Bonnier 1987, s. 207, 210).

Huruvida kyrkans väggar ursprungligen varit putsade eller ej är okänt, men i kyrkan finns bevarade valvmålningar med växtdekor från 1300-talet. Kyrkan dekorerades med nya kalkmålningar på 1400-talet, vilka dock förvrängdes i samband med en hårt genomförd restaurering på 1870-talet (Bonnier 1987, s. 208ff). Målningarna hade täckts över år 1634 i samband med en brand, orsakad av ett blixtnedslag (Smedberg 1979, s. 8).

Förutom en dopfuntsfot av gotländsk kalksten finns inga inredningsföremål från 1300-talet bevarade. Däremot finns utöver fru Ramborgs gravnisch även två gravstenar från 1300-talet – den enda uppfördes över kyrkoherden Lars, död 1339, och en figurhäll över fru Ramborgs två barnbarn Ramborg och Birgitta Gustavsdöttrar från mitten av 1300-talet (Bonnier 1987, s. 211 och där anförd litteratur). Sedan 1864 förvaras barnbarnens gravhäll i kyrkans vapenhus (Bengtsson 2015, s. 37).

Under årens lopp har flertalet förändringar gjorts i kyrkan. År 1766 flyttades predikstolen till norrsidan av långhuset, varvid den nuvarande trappan från sakristian höggs upp. Samtliga fönster togs upp till sin nuvarande storlek år 1829 (Smedberg

1979, s. 8). Mycket av kyrkans nuvarande interiör fick dock sitt utseende vid en restaurering som genomfördes under åren 1914–1916; Orgelläktaren revs och orgeln placerades på en plattform på golvet. De gravhällar som låg intill den västra väggen i långhuset flyttades på grund av detta längre in i kyrkan, medan en gravhäll som varit placerad i det norra bänkkvarteret togs bort. Det tegelgolv som fanns i kyrkans långhus revs delvis upp för installation av en centralvärmeanläggning och täcktes i övrigt med ett trägolv. Golvet i sakristian bröts upp och ersattes med ett nytt eller delvis återbrukat trägolv (Larsson 2018, s. 6ff). De gravar som tidigare täcktes av de två gravhällarna intill långhusets västra vägg är registrerade i Fornsök som *Begravningsplats enstaka* med lämningsnummer L2021:8150.

På var sin sida om grinden in till kyrkogården står två runstenar (U846 och U847). Enligt uppgift ska runstenarna tidigare legat i vapenhusets golv, men att de togs upp och restes utanför kyrkogården runt år 1864. Det är oklart var runstenarna ursprungligen varit placerade. Den södra av stenarna (U846) är dekorerad med ett kors och bär inskriften: *Iofurfast, -fast, Vigunn, de läto [rista] dessa [runor] efter sin fader, Åse, Kättilbjörn, Ger efter sin svärfader, ... efter sin man*. Den norra stenen (U847) saknar kors och bär inskriften: *Åsger och Gislög läto resa denna sten efter sina två söner Ådjärv och Slode. Åsmund högg rätta runor för den som skall tyda. Åsmund ... ristade* (Wessén och Jansson 1949–51, s. 486ff). I närområdet finns flera husgrunder från historisk tid, men omkring 300 m nordväst och söder om kyrkan finns både grav- och boplatssområden, stensättningar, skärvenstenshögar och en rest sten.

Figur 4. Två runstenar (U846 och U847) står på varsin sida om kyrkogårdens västra grind. Foto mot Ö, Karin Stenström.

Tidigare undersökningar

Under våren 2020 genomfördes en arkeologisk schaktningsövervakning runt om hela kyrkan, intill kyrkans grundmurar. Vid detta arbete påträffades endast tidigmoderna raseringsmassor, skelettdeklar och en trolig dräneringsanläggning från tidigt 1900-tal (Hållans Stenholm 2021).

Arbetet med att avlägsna långhusets och sakristians trägolv genomfördes under våren 2021. I samband med detta framkom ett äldre tegelgolv i långhuset, varför en översiktlig dokumentation och byggnadsarkeologisk bedömning av detta golv genomfördes. Flera kronologiska skeden kunde observeras, varav några golvpartier bedömdes kunna vara ursprungliga (Kjellberg 2021). De tolkade faserna presenteras tillsammans med den nu aktuella schaktningsövervakningen i kapitlet Undersökningsresultat.

Syfte, metod och genomförande

Syftet med den aktuella schaktningsövervakningen var att dokumentera framkomna arkeologiska lämningarna och att tillvarata fynd.

Innan undersökningen hade trägolv, bjälklag och större delen av ett underliggande tegelgolv samt kalkstensplattor avlägsnats på båda sidor om mittgången i långhuset. De sex gravhällar som låg i långhusets mittgång kunde dock lyftas med arkeologisk närvaro. Under tegelgolvet och gravhällarna skulle därefter delar av underliggande jordlager tas bort.

I sakristian hade trägolv, bjälklag, ett gjutet fundament och jordmassor ned till ca 0,5 m under golvytan redan avlägsnats. Kvar i sakristian fanns stenar och ett lager som kunde dokumenteras. Jordmassorna i sakristian hade avlägsnats med sugbil och under arbetet hade ett fåtal lösfynd samlats in, vilka senare gicks igenom av arkeolog.

Den arkeologiska undersökningen inleddes med att både sakristian och långhuset avsöktes med metalldetektor. De metallfynd som låg i det översta utfyllnadslagret i långhuset togs om hand, medan de metallfynd som låg i äldre lager markerades med träpinnar för att kunna hittas igen senare.

Därefter avlägsnades jordmassorna i långhuset med hjälp av sugbil. Långhuset undersöktes uppdelat i fyra olika ytor, I-IV (se figur 5), vilket medförde viss svårighet att avgränsa och tolka vissa lager. Detta gäller framför allt gränsområdet mot yta IV, då denna yta undersöktes flera veckor efter de andra. Massorna togs bort lagervis, eller skiktvis där lagren övergick 0,1 m i tjocklek. Volymen som avlägsnades inom långhuset varierade – under mittgången togs endast ca 0,11 m massor bort, i västra änden av långhuset avlägsnades ca 0,14 m och precis väster om källaren samt under det södra bänkkvarteret togs ca 0,2 m bort. I långhusets sydvästra hörn fanns en begränsad yta med

kvarlämnat tegelgolv som skulle bevaras. På grund av detta lämnades också jordmassor kvar inom ca 0,5 m avstånd från golvet för att undvika att det skulle skadas.

De lämningar som framkom rensades fram för hand och dokumenterades genom avritning, beskrivning och fotodokumentation. De delar av långhuset som upptogs av en sentida källare och värmekanal berördes inte av arbetet.

Fynden som påträffades vid schaktningsövervakningen noterades i planritning eller i lagerbeskrivningar. Då de dokumenterade lagren främst utgjordes av omrörda utfyllnadsmassor samlades en stor del av järnfynden, företrädesvis bestående av spikar, inte in. De skelettdelar som påträffades härrörde från skadade gravar och samlades ihop, men lämnades kvar i kyrkan för återdeponering. Inga bevarade gravar berördes av arbetsföretaget.

Figur 5. Långhuset undersöktes uppdelat i fyra ytor. Yta IV undersöktes först flera veckor efter övriga ytor. Grå yta markerar sentida källare och värmekanal. Skala 1:100.

Figur 6. Jordmassor avlägsnas med hjälp av sugbil under övervakning. Foto mot V, Karin Stenström.

De omläggningar som tolkades ha tillkommit 1914–1916 (fas A), är troligen ett resultat av att gravhällarna intill långhusets västra vägg (A15 och A16) flyttades längre in i kyrkorummet och att en värmekanal anlades i långhusets sydöstra del. En tydlig gräns fanns mellan de båda omläggningarna i långhusets västra del, vilket troligen beror på att gravhällarna flyttats en i taget. Tegelstenarna i fas B, under det södra bänkkvarteret, utgjordes av modern trådkuren sten och var lagda i hårt bruk. Fas C tolkades vara äldre än fas B, men med oklar ålder. Fas D utgjorde ett litet parti som anlades efter fas C. Möjligen kan denna del av golvet ha lagts i samband med utflyttningen av ännu en gravhäll åren 1914–1916, då det finns uppgifter om att en häll ska ha flyttats från det norra bänkkvarteret (Kjellberg 2021). Vid det aktuella arbetsföretaget kunde det dock konstateras att det inte fanns någon synlig grav under detta parti. Den äldsta

fasen, fas E, utgjordes av ojämna och ibland felbrända tegel. Till stor del utgjordes tegelstenarna av halvstenar, avbrutna och överblivna murtegel. I partierna tillhörande fas C och E fanns utöver tegel även ställvis förekommande kalkstensskivor och uppstickande granitblock, speciellt närmast väggen (Kjellberg 2021).

Vid det nu aktuella arbetsföretaget hade endast fragmenterade rester av tegelgolvet lämnats kvar i långhuset (figur 8 och 9). De bevarade delarna utgjordes främst av golvytor som tidigare tolkats utgöra de äldsta, troligen medeltida delarna (A7 och A8), men även en liten del av det golv som troligen anlades 1914–1916 (A6). Vid arbetet att avlägsna tegelgolvet hade en tegelsten med det inristade året 1810 (F4) tagits om hand, denna hade påträffats inom området väster om värmekanalerna och kan troligen datera hela fas B till 1810 eller åren därefter.

Figur 8. Bevarad del av tegelgolvet (A6 och A7) i sydvästra hörnet av långhuset. Det mer regelbundna och hela teglet nere till höger i bild är sannolikt ilagt 1914–1916 (A6). Foto mot V, Karin Stenström.

Lager

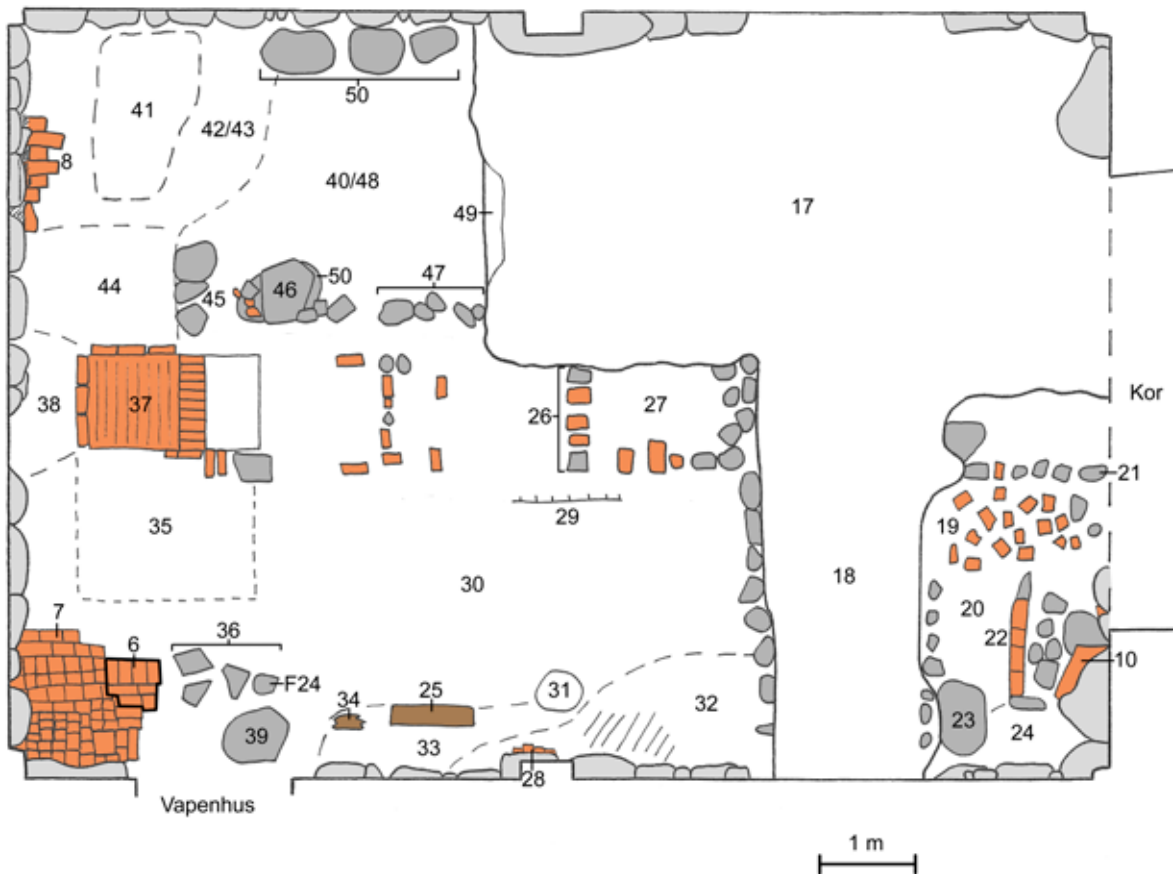
Under tegelgolvet och gravhällarna fanns ett nästan heltäckande lager av sandblandat grus, A1. I detta lager framkom ett flertal fynd, däribland mynt från 1801 och 1750 (F1 respektive F19) samt ett bokbeslag troligen daterat till 1600–1700-tal (F14). Lagren i nordvästra hörnet av långhuset (A42) och under gravhäll A13 (A27) var även de grusiga, men skiljde sig tydligt i karaktär från A1, varför de dokumenterades separat. I lager A42 påträffades också flera fynd, i form av bland annat en textilknapp och vad som sannolikt är ögla till ett fickur (F26 respektive F28). Fickuret är från 1700-talet eller senare.

I den västra delen av långhuset förekom under A1 två lager av krossad och finmald kalk (A38 och A41) vilka möjligen kan ha deponerats i samband med kalkning av väggarna. I nordvästra delen av långhuset dokumenterades även ett lager med utkastade tegelbitar, tegelkross och stenar (A43), som troligen utgjorde avfall av byggnations- eller restaureringsarbeten.

Inom samtliga ytor fanns under A1 olika lager av ljus kompakt sand och silt (A20, A30 och A40) som uppmätte 0,1–0,2 m i tjocklek och sannolikt ut-

gjorde samtida utfyllnads- eller konstruktionslager. Lagren observerades endast ställvis under mittgången, vilket delvis kan förklaras med att dessa delar inte undersöktes till samma djup. En tydlig nedgrävningskant (A29) kunde dessutom observeras i toppen av A30 precis söder om mittgången, vilket skulle kunna vara en indikation på att det där fanns en grav. De daterbara fynd som påträffades i de kompakta sandlagren utgjordes av både troligen medeltida och tidigmodernt fönsterglas i lager A20 (F10), ett mynt daterat till 1806 i lager A30 (F16) samt en pärlmorsknapp sannolikt daterad till 1800-tal i lager A40 (F30).

Rester av både lager A20 och A30 lämnades kvar i södra delen av långhuset, men där de avlägsnats helt syntes underliggande lager A24, A32 och A33 (figur 9). Under A40 fanns ett heltäckande lager av mörk lerig silt (A48). Av dessa lager innehöll alla utom A33 linser, fläckar eller stråk med sot och kol. Möjligen kan förekomsten av sot och kol tala för att lagren utgör resultat av någon form av markberedning, men förekomsten av humant skelletmaterial i A32 och A48 talar emot detta. Kanske kan lagren knytas till den brand som härjade i kyrkan år 1634. Inga ytterligare lager undersöktes under dessa.

Figur 9. Plan över de i långhuset påträffade arkeologiska objekten. De ljusgråa stenarna utgör del av grundmuren. För beskrivning av de arkeologiska objekten, se figur 10. Skala 1:80.

Nr	Tolkning	Yta	Grupp
6	Tegelgolv, 1914–1916	III	
7	Tegelgolv, oklar datering	III	
8	Tegelgolv, rest	IV	
10	Fundament, predikstol?	I	5
17	Källare, 1900-tal		
18	Värmekanal, 1900-tal		
19	Rasering, predikstol?	I	
20	Utfyllnadslager	I	
21	Underlag, gravhäll	I	1
22	Fundament, predikstol	I	5
23	Fundament, predikstol?	I	5
24	Utfyllnads-/konstruktionslager	I	
25	Trästock?	II	
26	Underlag, gravhäll	II	2
27	Utfyllnadslager	II	2
28	Tegelgolv, rest.	II	
29	Nedgrävning, grav?	II	
30	Utfyllnadslager	II/III	
31	Nedgrävning, återbegravning	II	
32	Utfyllnads-/konstruktionslager	II	
33	Utfyllnads-/konstruktionslager	II	
34	Trästock	II	
35	Utfyllnadslager, gravkammare	III	
36	Underlag, gravhäll	III	4
37	Gravkammare	III	3
38	Konstruktionslager	III	
39	Tröskelsten	III	
40	Utfyllnadslager	IV	
41	Utfyllnadslager	IV	
42	Utfyllnadslager	IV	
43	Utfyllnadslager	IV	
44	Konstruktionslager	IV	
45	Stenkonstruktion	IV	
46	Stenkonstruktion	IV	
47	Stenkonstruktion	IV	
48	Utfyllnads-/konstruktionslager	IV	
49	Nedgrävning, källare. 1900-tal	IV	
50	Fundament?	IV	

Figur 10. De i figur 9 dokumenterade arkeologiska objekten. De angivna ytorna motsvarar delytorna i figur 5.

Figur 11. Ett fundament (grupp 5), troligen till predikstolen som flyttades från långhusets södra sida år 1766. Foto mot SÖ. Karin Stenström.

Konstruktioner

Fundament för predikstol

Intill koret påträffades ett fundament (grupp 5) som troligen utgjorde rester av den predikstol som enligt skriftliga källor flyttades till långhusets norra sida år 1766 (figur 9 och 11). Fundamentet hade en bas av gråsten (A22) och däröver murat tegel (A10). En troligen utflyttad flat gråsten (A23) kan också ha utgjort del av fundamentet. Direkt norr om fundamentet fanns utslängda tegelbitar och stenar (A19) som möjligen utgjorde raseringsmassor från fundamentet.

Gravar

De två gravhällar som var belägna i den västra delen av långhuset (A15 och A16) visade sig täcka de östra delarna av två gravkammare (figur 9 och 12). Den norra av de två gravkammarna (A37, grupp 3) var uppbyggd av murat tegel och delvis täckt

av ett flackt tunnvalv. Runt gravkammarens öppning fanns senare tillagda tegelstenar, troligen från 1914–1916, med murbruk som tydligt skiljde sig från den övriga konstruktionen. Inuti gravkammaren fanns inrasade jordmassor och tegel som täckte eventuella begravningar (figur 13).

I den södra väggen av gravkammaren A37 fanns ett igensatt valv, mot den intilliggande gravkammaren. Hela den södra gravkammaren var igenfylld med raseringsmassor främst bestående av stenar och tegelbitar. Gravkammarens egentliga utformning gick inte att se och dess utbredning är baserad på förekomsten av raseringsmassor (A35).

Utöver gravhällen A12 som var belägen direkt ovanpå den sentida värmekanalerna, fanns det under samtliga gravhällar utlagda stenar och tegelstenar (bl.a. A21, A26 och A36) som verkar ha använts för att ge gravhällarna stabila underlag (figur 14).

Figur 12. Intill långhusets västra vägg framkom två gravkammare. Den norra (A37) var uppbyggd av murat och putsat tegel, medan den södra var helt igenfylld av raseringsmassor (A35). Foto mot NV, Karin Stenström.

Figur 13. Gravkammaren A37 hade putsade väggar och var delvis fylld med inrasat material. Till vänster i bild syns det igensatta valv som ledde till den intilliggande gravkammaren. Foto mot V, Robin Lucas.

Figur 14. Under nästan samtliga gravhällar fanns utlagda stenar och tegelstenar som stabiliserat gravhällarna. I bild syns även den gjutna källaren och värmekanalerna. Mittgångens gravhällar förvarades under undersökningen på källarens tak. Foto mot Ö, Karin Stenström.

Övriga konstruktioner

I långhusets nordvästra del framkom flera olika stenkonstruktioner (figur 9 och 15). Under lager A40 påträffades en stenrad (A45) samt en stensamling bestående av ett fragment av en gravhäll (A46), mindre kalkstensfragment och tegel. Även A45 innehöll ett litet fragment av en gravhäll. De två fragmenten av gravhällar visade sig utgöra delar av samma häll – nämligen gravhällerna A16, som vid undersökningens början legat i mittgången, lappad med olika kalkstensfragment (figur 16 och 17). Möjligen har A45 och A46 lagts ut för att motverka effekterna av sättningar.

Gravhällsfragmentet A46 var placerad ovanpå en stor naturligt flat sten, som liksom flera andra stenar av liknande karaktär (A50) var täckta av lager A48. Dessa stenar har sannolikt utgjort ett fundament av okänd typ. Möjligen ingick även en intilliggande stenrad av mindre stenar (A47) i samma konstruktion.

Figur 15. I långhusets nordvästra hörn framkom bland annat flera stenkonstruktioner. I förgrunden syns stenkonstruktionerna A45 och A46, med två fragment av gravhällar. Närmast den bakre väggen går det att ana två stenar ur stenkonstruktionen A50. Tegelbitarna till vänster i bild är lagret A43. Foto mot N, Joakim Kjellberg.

Figur 16 (t.v.). Gravhäll A16 var vid undersökningens början lappad med olika kalkstensbitar. Foto mot SÖ, Karin Stenström.

Figur 17 (t.h.). Efter undersökningens slut kunde två återfunna fragment av gravhäll A16 återföras. Foto mot S, Karin Stenström.

Resterande konstruktioner utgjordes av rester av ett äldre tegelgolv (A28, figur 18) intill långhusets södra vägg, en tröskelsten (A39) innanför kyrkans port och två, troligen sammanhörande, fragmen-

tariska trästycken (A25 och A34). Åtminstone det ena trästycket (A34) hade bevarad bark. Intill A25 påträffades ett bokbeslag och ett troligt bokband (F14 och F15).

Figur 18. Ett fåtal tegelstenar intill långhusets södra valvfundament utgjorde troliga rester av ett äldre tegelgolv (A28). Foto mot S, Karin Stenström.

Sakristian

Då jordmassorna i sakristian redan avlägsnats utan närvaro av arkeolog kunde endast kvarlämnade stenar och toppen på kvarvarande lager dokumenteras. Ett fåtal större stenar hade lyfts ut under arbetet, dessa hade legat i de delar som var sten-fria vid dokumentationstillfället (figur 19). Under arbetet hade även lösfynd i form av spikar, delar av järnrör, järnplåt och skelettdelar samlats in. Järnföremålen tillvaratogs ej.

De stenar som kunde tolkas utgöra delar av konstruktioner var förutom stenarna i sakristians grundmur, även fundament till den trappa som leder till nuvarande predikstol (A5) samt ett möjligt spisfundament (A3, figur 20). Fram till restaureringarna 1914–1916 ska en kamin med spisel och tillhörande skorsten ha funnits i sakristian (Larsson 2018, s. 8), men huruvida fundamentet hör samman med denna går inte att säga.

Figur 19 (t.v.). Plan över sakristian med dörröppningen mot koret i söder. Trappan leder mot predikstolen. De ljusare stenarna motsvarar stenar i grundmuren. A3 utgör troligen resterna av ett spisfundament och A5 fundamentet för trappan. F6 är en huggen sten, som möjligen ingått i spiskonstruktionen. Alla stenar utom F6 lämnades kvar i sakristian. Skala 1:80.

Figur 20 (t.h.). Intill sakristians norra vägg fanns två stenar som möjligen utgjort del av ett spisfundament (A3). Foto mot N, Karin Stenström.

Fynd

De fynd som framkom vid undersökningen bestod till stor del av humant skelettmaterial och järnföremål i form av främst spikar. Skelettmaterialet, som utgjordes av omblandade och utspridda fragment, samlades ihop och registrerades översiktligt inför återdeponering. Återdeponeringen skedde i samråd med kyrkoherde Johan Lautmann, Balingsta pastorat. Det återdeponerade benmaterialet placerades i gravkammare A37 innan denna lades igen. Majoriteten av järnföremålen noterades i lagerbeskrivningar men togs ej tillvara.

Sammanlagt registrerades 31 fyndposter, där skelettmaterialet utgjorde 10 av posterna. Fyndmaterialet kan dateras från medeltid till 1900-tal och utgörs utöver ben även av bland annat mynt, byggnadsdetaljer, personlig utrustning, gravdetaljer och verktyg. Fyra fyndposter gallrades. Samtliga fynd finns redovisade i bilaga 2.

Nio av fynden konserveras. Dessa utgörs av tre mynt (F1, F16 och F19), tre föremål i kopparlegering (F13, F14, F18 och F28) och två föremål i läder (F15 och F27). I skrivande stund är konserveringen inte slutförd och en konserveringsrapport saknas därför i denna sammanställning. Konserveringsrapporten förväntas vara klar våren 2023 och kommer då laddas upp i Fornreg.

Mynt

Tre av fyndposterna utgörs av mynt. Två av mynten framkom i det lager (A1) som fanns direkt under tegelgolvet i långhuset. Dessa mynt är daterade till 1801 (F1) respektive 1750 (F19). Det tredje myntet, vilket dateras till 1806 (F16), påträffades i det underliggande lagret A30.

Figur 21 (t.v.). Mynt från 1801 (F1) som påträffades i lager A1 i norra delen av långhuset. Före konservering. Foto Karin Stenström.

Figur 22 (mitten). Mynt från 1750 (F19) som påträffades i lager A1 i södra delen av långhuset. Före konservering. Foto Karin Stenström.

Figur 23 (t.h.). Mynt från 1806 (F16) som påträffades i lager A30 i södra delen av långhuset. Före konservering. Foto Karin Stenström.

Byggnadsdetaljer

Sex av de registrerade fyndposterna kan kopplas till kategorin byggnadsdetaljer. Den största fyndposten utgörs av fönsterglas med två poster, där efter en post vardera med en tegelsten, en huggen sten, en hake i järn och kalkputs.

Fynden av fönsterglas utgörs främst av kröjsat glas, varav en bit med möjlig medeltida datering (F10). Det möjligen medeltida glaset verkar vara intakt (figur 24) och har formats för att passa in i ett blyinfattat fönster. Detta glas påträffades tillsammans med skärva av tidigmodernt fönsterglas i lager A20 mellan koret och fönstret i långhusets södra vägg. Ytterligare ett fragment av tidigmodernt fönsterglas (F8) framkom i lager A1 i samma del av kyrkan.

En av alla de tegelstenar som utgjorde tegelgolv under långhusets södra bänkkvarter hade ett inristat årtal och troligen två olika initialer med olika handstil (F4, figur 25). Årtalet är 1810 och initialerna är möjligen HG JM. Troligen representerar initialerna vem som slagit teglet och vem som levererat det till kyrkan.

I sakristian framkom en huggen sten med infästningshål (F6), som kan ha utgjort del av en spis eller ett fönster (figur 26). Denna fotograferades endast och lämnades kvar i kyrkan. En järnhake (F29) framkom i det grusiga lagret A42 intill den västra väggen i långhuset. Haken har troligen tillhört en dörr eller ett fönster.

Figur 24. Två bitar kröjsat fönsterglas (F10) påträffades i lager A20. Den vänstra skärvan är tidigmodern medan den högra möjligen är medeltida och verkar ha sin ursprungliga form. Foto Karin Stenström.

Figur 25. En av tegelstenarna från golvet under det södra bänkkvarteret (F4) har en inskription med årtalet 1810 och två initialer. Foto Karin Stenström.

Figur 26. I sakristian påträffades en huggen sten (F6), som möjligen utgjort del av en spis eller ett fönster. Fotostickan motsvarar 40 cm. Foto Karin Stenström.

Personlig utrustning

Till den personliga utrustningen kan sju fyndposter kopplas. Tre av dessa poster är relaterade till psalmböcker eller biblar, och utgörs av ett bokbeslag, fragment av ett bokomslag och ett troligt bokband. Tre av fyndposterna innehåller knappar och en post utgörs troligen av öglan till ett fickur.

Bokbeslaget och bokbandet (F14 och F15) påträffades i lager A1 i anslutning till träkonstruktionen A25 under det södra bänkkvarteret. Beslaget är gjort av kopparlegering med nit av järn (figur 27). Ett liknande bokbeslag har tidigare hittats i Täby kyrka i Uppland, vilket daterades till 1600–1700-tal (SHM föremål 1087608). Bokbandet är av bemålat/förgyllt läder som dessutom verkar vara präglat (figur 28). Bokomslaget (F27), som också är gjort i läder, påträffades i det grusiga lagret A42 intill

den västra långhusväggen. I samma lager framkom även den troliga öglan till ett fickur i försilvråd/förnicklad kopparlegering (F28), samt en knapp (F26) av vävd textil. Fickurens historia påbörjades redan under 1500-talet, men försilvrade eller förnicklade föremål förekom först på 1700- respektive 1800-talet (Tunander 1979, s. 79, 166 och 170). Knappen är av osäker datering, men dess stora storlek (35 mm i diameter) skulle kunna tyda på att den är tidigmodern.

Ytterligare två knappar samlades in – från lager A1 intill södra långhusväggen respektive ovanpå gravhällsfragmentet A46 i långhusets norra del. Dessa var tillverkade av kopparlegering (F13) respektive pärlemor (F30).

Figur 27 (t.v.). Ett bokspänne i kopparlegering (F14) påträffades intill träkonstruktionen A25. Före konservering. Foto Karin Stenström.

Figur 28 (t.h.). Det troliga bokbandet F15, av bemålat eller förgyllt läder, framkom i anslutning till bokspännet F14. Före konservering. Foto Karin Stenström.

Figur 29. Ett fragment av ett bokomslag i läder (F27) påträffades i lager A42 intill långhusets västra vägg. Före konservering. Foto Karin Stenström.

Övriga fynd

Övriga föremålsfynd utgörs av ett fragment av en gravhäll eller inskriftstavla i kalksten, en svepningsnål, ett fragment av planglas, en möjlig hylsa och en hammare.

Gravhällsfragmentet/inskriftstavlan i kalksten (F24, figur 30) var placerad under gravhäll A16, men passade inte samman med denna eller någon annan av de kända gravhällarna i kyrkan. På stenen syns en fragmenterad text i tre rader: ...*NE CVR...*, ...*E SEP...*, *COM...*. Enligt konsthistoriker docent Herman Bengtsson, vid Upplandsmuseet, tyder formen på bokstäverna och den latinska inskriptionen på att det rör sig om en prästgrav från tidigt 1600-tal (Herman Bengtsson, muntligen). Inskriptionen stämmer inte överens med någon bevarad gravhäll, men enligt uppgifter från slutet

av 1800-talet fanns det åtminstone då en grav på kyrkogården som tidigare haft flera inskriftstavor på latin. Denna grav tillhör kyrkoherde Paulus Johannis, död 1600. Gravvården byttes ut 1779 (Schlegel 1871–76, s. 100ff). Möjligen skulle det fragment som framkom vid undersökningen utgöra en del av dessa inskriftstavor.

Skärvan av planglas är av tunt iriserande böhmiskt klarglas (F17) och kan ha ingått i en lampa. Denna påträffades liksom en svepningsnål (F18) i det översta lagret av grus (A27) under gravhäll A13.

Hammaren (F3) hade ett bevarat träskaft och påträffades under tegelgolvet under södra bänkkvarteret. Den hade sannolikt hamnat där i samband med att golvet lades runt 1810.

Figur 30. Under gravhällen innanför långhusets port påträffades ett fragment av en gravhäll eller inskriftstavla (F24). Foto Karin Stenström.

Tolkning och diskussion

Västeråkers kyrka är i många hänseenden en välbevarad medeltida kyrka. De fåtal lager som undersöktes och de daterbara fynd som påträffades i långhuset ger ändå en bild av att invändiga arbeten under modern tid till stora delar har påverkat lagerbilden inuti kyrkan.

De faser som tegelgolvet tidigare hade delats upp i kunde bekräftas till viss del. De arbeten som tolkats ha utförts under restaureringen 1914–1916 (fas A) fanns det ingen anledning att ifrågasätta, medan dateringen av fas B (efter 1700-talets slut – innan 1914) kunde snävas ned till 1810 eller åren därefter. Detta kunde också bekräftas med fynd av mynt i lagren under, vilka var daterade till 1750 respektive 1806. Det område direkt väster om källaren i långhusets norra del (fas C och D) verkar ha en snarlik datering, där de båda faserna överlagrade samma lager, vilka innehöll fynd av ett mynt från 1801 och en pärlemorknapp som sannolikt kan dateras till 1800-tal. Möjligen kan fas C ha lagts under tidigt 1800-tal och fas D i samband med restaureringarna 1914–1916. Dessa golvdelar verkar dock inte ha täckt en grav, vilket Kjellberg föreslog (se Kjellberg 2021). Av de två golvtytor som tolkades utgöra rester av ursprungligt eller åtminstone medeltida golv (fas E) går det att utifrån undersökningens fynd konstatera att den nordvästra golvytan lagts som tidigast under 1700-talet. Då den sydvästra ytan skulle bevaras och därmed undantags från undersökningen går det inte att säga något om det golvets ålder.

Bland de konstruktioner som kunde dokumenteras i kyrkan är det troliga predikstolsfundamentet intill koret och de två gravkammarna intill långhusets västra vägg de tydligaste. De uppgifter som finns om att två av gravhällarna i långhusets mittgång tidigare flyttats ut från kyrkans västra vägg visade sig således stämma. Då igenfyllningen av den södra gravkammaren delvis överlagrade det omgivande lager A30, kan gravkammaren som tidigare ha fyllts igen år 1806. Troligast är dock att detta också skedde i samband med flytten av gravhällarna vid restaureringen 1914–1916.

Under de övriga gravhällarna i kyrkans mittgång kunde inte några gravar observeras, även om en nedgrävningskant (A29) söder om mittgången kan vara en indikation på att det där finns en grav. Flera gravar lär dock ha tagits bort vid byggandet av källaren och värmekanalerna i långhusets östra del 1914–1916. Huruvida övriga gravar är borttagna eller om de döljer sig under kvarvarande utfyllnads-lager återstår att se vid framtida undersökningar.

De synliga gravarna undersöktes inte eftersom de befann sig på ett större djup än det som skulle beröras av undersökningen. Om den gravhäll som delvis täckte den norra gravkammaren hör ihop med graven vilar där assessor Lars Vadenstjerna, död 1704. Vem som kan ligga/ha legat begravd i den igenfyllda gravkammaren i söder är mer osäkert då den gravhäll som delvis täckte denna grav (A16) låg ”under qvinnobänkarne och orgel-läktaren” (Schlegel 1871–76, s. 97) på 1870-talet. Kvinnobänkarna brukar generellt ha varit belägna i den norra delen av kyrkan. I sådana fall kan det lager med tegel och sten som dokumenterades i långhusets nordöstra hörn (A43) möjligen utgöra toppen av en igenfylld gravkammare. Denna fyllning skiljde sig dock markant från fyllningen i den södra gravkammaren som ställvis hade ofyllda hålrum mellan stenarna. Gravhällen har ursprungligen markerat graven för kyrkoherden Johannes Medelpadi, död 1689.

När predikstolsfundamentet uppförts gick inte att avgöra eftersom underliggande kontexter inte berördes av arbetsföretaget, men det lär ha rivits i samband med flytten av predikstolen år 1766. I de understa lagren i långhuset påträffades endast fynd av humant skelettmaterial vilket medför att datering av dessa lager inte är möjligt utan ¹⁴C-analys. Därmed kunde inga konstruktioner knytas till kyrkans ursprungliga gestaltning eller den kyrka som sannolikt stått på platsen före den nuvarande kyrkans uppförande.

Administrativa uppgifter

Uppdragsnummer Fornreg: 202101527

Plats: Västeråker 4:4, Västeråkers kyrka, Västeråkers socken, Uppsala kommun, Uppsala län.

Fornlämning: L2021:8150

Fornlämningstyp: Begravningsplats enstaka

Typ av undersökning: Arkeologisk schaktningsövervakning

Orsak till undersökning: Fuktsanering av golv

Uppdragsgivare: Svenska kyrkan, Balingsta pastorat

Fältarbetsperiod: 2021-11-30 – 2022-01-18

Upplandsmuseets projektledare: Karin Stenström

Upplandsmuseets personal: Joakim Kjellberg, Robin Lucas, Linda Qviström och Anna Ölund

Upplandsmuseets diarienummer: 615–2021

Upplandsmuseets projektnummer: 8856

Länsstyrelsens diarienummer och beslutsdatum: 431-5030-2021 (2021-11-29)

Koordinatsystem: Analog dokumentation utifrån kyrkans väggar

Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv

Fynd: 31 fyndposter, varav 10 återdeponerade och 4 gallrade. Förvaras i Upplandsmuseets magasin i väntan på fyndfördelning.

Referenser

- Bengtsson, Herman. 2015. Det aristokratiska livet. I: Bengtsson, Herman. Liby, Håkan & Ölund, Anna (red.). *Vik: historia, miljö & människor*. Uppsala.
- Bonnier, Ann Catherine. 1987. *Kyrkorna berättar: Upplands kyrkor 1250–1350. Upplands fornminnesförenings tidskrift nr 51*.
- Hållans Stenholm, Ann-Mari. 2021. *Arkeologi vid Västeråkers kyrka – undersökta dräneringsschakt. Rapport 2021:92. Arkeologisk undersökning. Uppsala län, Uppland, Uppsala kommun, Västeråkers socken, fastighet Västeråker 4:4, Västeråkers kyrka. Dnr 513-2019-00965. Arkeologerna, Statens historiska museer*.
- Kjellberg, Joakim. 2021. *Besiktning av tegelgolv i Västeråkers kyrka, Uppland. Uppsalamuseets skrivelser 2021*.
- Larsson, Sverker. 2018. *Kulturbistorisk konsekvensanalys avseende ändring av kyrkorum i Västeråkers kyrka och sanering av golv och bjälklag i kyrkorum, sakristia samt vid behov vapenhus. Upplandsmuseets skrivelser 2018*.
- Lovén, Christian. 2015. Den medeltida godsbildningen och dess förutsättningar. I: Bengtsson, Herman. Liby, Håkan & Ölund, Anna (red.). *Vik: historia, miljö & människor*. Uppsala.
- Schlegel, Bernhard. 1871–76. Anteckningar till en beskrifning öfver Vester åkers och Dalby socknar. I: *Upplands fornminnesförenings tidskrift, band 1*. Uppsala.
- Smedberg, Gunnar. 1979. *Västeråkers kyrka. Upplands kyrkor-77A*. Uppsala.
- Tunander, Britt. 1979. *Antikvitetslexikon*. Stockholm.
- Wahlberg, Mats (red.). 2003. *Svenskt ortnamuslexikon*. Språk- och folkminnesinstitutet, Uppsala.
- Wessén, Elias & Jansson, Sven B.F. (red.). 1949–51. *Upplands runinskrifter, tredje delen. Sveriges runinskrifter band 8*. Stockholm.

Bilagor

Bilaga 1 – Kontextlista

Bilaga 2 – Fyndtabell

Konserveringsrapport återfinns separat i Forndok.

Bilaga 1 – Kontextlista

I kolumnen Yta förekommer benämningen L som står för långhus och S som står för sakristia. Romerska siffror I-IV anger ytor i långhus (jmf figur 5).

Kontext	Yta	Typ	Tolkning	Strat. under	Beskrivning	Grupp	Status
1	L	Lager	Utfyllnadslager	6-8 11- 16	Heltäckande lager, med undantag för den gjutna källaren och värmekanalen. Beläget under borttaget tegelgolv och gravhällar. Bestod av sandblandat grus, med inslag av bitar av kalkbruk, tegelfragment, småsten, träbitar och puts. Generellt 0,1–0,2 m tjockt, invid västra gaveln och koret dock endast 0,05 m. En del järnskrot (spik, fragment av gjutjärnsrör) och mynt påträffades vid metalldetektering. Mumifierad mus och löv under gravhällen närmast koret.		Borttagen
2	S	Lager	Byggnationslager och utfyllnad		Lager mellan stenarna i sakristian. Bestod av sand med inslag av kalkbruk, tegel och trä, med leriga partier. Ställvis kompakt matjordsliknande. Enstaka större stenar.		Kvarlämnad
3	S	Stenkonstruktion	Spisfundament?		Troligen senare än kyrkan, tydligt slät sida ut mot rummet. Minst 0,2 hög.		Kvarlämnad
4	S	Stenkonstruktion	Grundmur		Utstickande stenar i sakristians grund. Omkring 0,3 m höga.		Kvarlämnade
5	S	Stenkonstruktion	Fundament för trappa		Fundament för trappa, genomgång till predikstol.		Kvarlämnade
6	III	Tegelkonstruktion	Golv		Rest av bortplockat golv. Fåtal hela tegelstenar, troligen lagda 1914–1916. Mått 300×150×75 mm. Murbruk mellan stenarna.		Kvarlämnat
7	III	Tegelkonstruktion	Golv		Äldre tegelgolv, oklar datering. Delar av tegelstenar, 125–135 mm breda, en slagen sten 270×270×70 mm.		Kvarlämnat
8	IV	Tegelkonstruktion	Golv		Rest av golv, stortegel och bitar av tegel med murbruk mellan stenarna. Mått 300×150×75 mm.		Borttaget
9	L	Stenkonstruktion	Grundmur		Utstickande stenar i långhusets grundmur.		Kvarlämnat
10	I	Tegelkonstruktion	Fundament		Platta av murat och putsat tegel, troligen del av fundament till sidoaltare eller predikstol.	5	Kvarlämnat
11	I	Stenkonstruktion	Gravhäll/golvhäll		Odekorerad häll	1	Borttagen och tillbakalagd
12	I/II	Stenkonstruktion	Gravhäll		Gravlagd 1676		Borttagen och tillbakalagd
13	II	Stenkonstruktion	Gravhäll		Årtal ej synligt	2	Borttagen och tillbakalagd
14	II	Stenkonstruktion	Gravhäll/golvhäll		Odekorerad häll		Borttagen och tillbakalagd

Kontext	Yta	Typ	Tolkning	Strat. under	Beskrivning	Grupp	Status
15	III	Stenkonstruktion	Gravhäll		Gravlagd 1704	3	Borttagen och tillbakalagd
16	III	Stenkonstruktion	Gravhäll		Sprucken häll, lagad med flera mindre bitar huggen kalksten. Gravlagd 1689.	4	Borttagen och tillbakalagd
17	L	Källare			Gjutet tak, tidigt 1900-tal		
18	L	Värmekanal			Gjuten kanal, tidigt 1900-tal		
19	I	Lager	Stenfyll	1	Spridda tegelbitar och obearbetade stenar. Möjligen rasering från fundament A22. 0,13–0,28 m stora. 0,28 m under korets golv.		Borttaget
20	I	Lager	Utfyllnadslager	19	Ljusbrun grusig finkornig sand med småsten, kalkbruk, tegelfragment och träbitar. Fynd av spik som ej samlades in. Ca 0,15 m tjockt.		Delvis borttaget
21	I	Stenkonstruktion	Underlag gravhäll	1	Rad med obearbetade stenar och enstaka tegelbitar, troligen utplacerade för att stabilisera ovanliggande gravhäll. 0,25–0,48 m stora stenar, en kalksten. 0,26 m under korets golv.	1	Kvarlämnat
22	I	Stenkonstruktion	Fundament för predikstol	20	Fundament av gråsten, ytterkanten murad och ovanpå kalkbruket fanns avtryck av tegel. Troligen fundament till predikstol. Upp till 0,6×0,35 m stora stenar. 0,15 m högt. 0,25–0,31 m under korets golv.	5	Kvarlämnat
23	I	Stenkonstruktion	Del av fundament?	20	Naturligt flat sten. Möjligen utflyttad från fundamentet A22. 0,76×0,48 m, 0,15 m hög. 0,33 m under korets golv.	5	Kvarlämnat
24	I	Lager	Utfyllnad	22, 23	Gråbrun grusig sand med kalkbruk, tegelfragment och småsten. Hög fragmenteringsgrad. Rikligt med kol.		Kvarlämnat
25	II	Trä-konstruktion	Trästock?	1	Koncentration av trä i Ö-V riktning, mycket fragmentariskt. Fynd av bokbeslag F14. Ca 0,3 m under korets golv.		Borttagen
26	II	Stenkonstruktion	Underlag gravhäll	1, 27	1,9×1,2 m stor ram av tegel med inslag av gråsten. Gråsten i cement i östra delen. Troligen utplacerade för att stabilisera ovanliggande gravhäll.	2	Kvarlämnad
27	II	Lager	Utfyllnadslager	13	Utfyllnadslager under gravhäll A13. Grovkornigt grus med småsten.	2	Delvis borttaget
28	II	Tegelkonstruktion	Golv?	1	Möjlig rest av golv intill valvfundament i södra väggen. Endast mindre bitar. Ca 0,3 m under korets golv.		
29	II	Nedgrävning	Grav?	1	Nedgrävningskant synlig i ytan av lager A30, direkt under det översta fyllnadslagret A1. Synlig längd 1,2 m, ingen avgränsning framkom åt Ö eller V. Möjlig nedgrävning för grav.		Delvis borttagen

Kontext	Yta	Typ	Tolkning	Strat. under	Beskrivning	Grupp	Status
30	II/III	Lager	Utfyllnadslager	1, 35	Ljust brungrå sandig silt med stort inslag av kalk/krossat kalkbruk. Inslag av större bitar kalkbruk/puts samt enstaka stenar, upp till ca 0,15 m stora. Inslag av murtegelbitar, framför allt direkt väster om långhusfönstret. Möjligen har lagret tillkommit i samband med fönsterförstoring. Ca 0,15–0,25 m tjockt (tjockare mot mittgången). Lagret fanns från värmekanalerna och västerut över hela ytan (södra bänkvarteret).		Delvis borttaget
31	II	Nedgrävning	Återbegravning	30	Nedgrävning med kranium. Troligen grävd för återbegravning av ben från skadad grav. 0,55 m i diam. Rundad med sluttande sidor. 0,2 m djup. Fyllt med lager A30.		Borttagen
32	II	Lager	Utfyllnads-/konstruktionslager	33	Mörkt brun lerblandad silt med svarta fläckar och strimmor av sot och kol. Litet inslag av tegelflis. Tunn lertins ovanpå den sotiga ytan, inom den inritade skrafferade ytan. Enstaka ben samt taktegel. Möjligen eldat på platsen.		Delvis borttaget
33	II	Lager	Utfyllnads-/konstruktionslager	30	Brun lerblandad silt, enstaka tegelflis. Enstaka ben.		Delvis borttaget
34	II	Träkonstruktion	Trästock	1	Trästock, med bevarad bark. ca 0,18 m bred, bevarad längd 0,3 m. Troligen en fortsättning på A25.		Borttagen
35	III	Lager	Fyllnadslager gravkammare	1	Raseringsmassor. Gråbrun lerig och sandig silt i Ö, kalkbruk i V. Rikligt med sten, stora tegelbitar och tegelfragment. Igenfyllning av gravkammare. Sträckte sig under gravhäll A16 och till den västra väggen.		Kvarlämnat
36	III	Stenkonstruktion	Underlag gravhäll	1	Glest lagda kalkhällar och del av trasig gravhäll (F24), har troligen lagts ut som underlag för gravhäll A16.	4	Borttaget
37	III	Tegelkonstruktion	Gravkammare	35	Gravkammare av murat tegel. Delvis täckt av flackt tunnvalv, där den äldre delen består av tvärgående tegel och där en rad av längsgående tegel blivit tillagd/lagad 1914–1916. Även tillagda murade stenar i toppen av väggarna. Väggarna putsade. Valv i södra väggen, igenfylld med stora gråsten. Tvärlagda tegelstenar över det södra valvet, mot den igenfyllda gravkammaren A35. Gravkammaren mätte 1,4×2 m i ytan. Ca 0,2 m under korets golv.	3	Kvarlämnat, ej undersökt
38	III	Lager	Konstruktionslager	35	Finmald kalksten, rent. 0,1–0,15 m tjockt.		Borttaget
39	III	Stenkonstruktion	Tröskelsten	1	0,17 m under korets golv.		Kvarlämnat

Kontext	Yta	Typ	Tolkning	Strat. under	Beskrivning	Grupp	Status
40	IV	Lager	Utfyllnadslager	1	Lager i NV hörnet av långhuset (väster om norra bänkkvarteret). Ljus kompakt sand med rikligt av småsten. Mycket lite tegel. Troligen samma som A30. 0,1–0,2 m tjockt.		Borttaget
41	IV	Lager	Utfyllnadslager?	1	Krossat kalk/kalkbruk med spridda tegelfragment och träfragment. ca 0,05–0,1 m tjockt. Möjligen relaterat till senare kalkning av väggarna.		Borttaget
42	IV	Lager	Utfyllnadslager	41	Grusigt lager med mycket kol, tegel, sten och brukbitar. Förekom endast in-till västra väggen. 0,05–0,07 m tjockt.		Borttaget
43	IV	Lager	Utfyllnadslager?	42	Utkastade tegelbitar, tegelkross och enstaka sten, i en enda röra, blandat med murbruk. Troligen byggnationsrester eller möjligen ifyllt gravkammare.		Kvarlämnad
44	IV	Lager	Konstruktions-lager?	43	Klack av lerig silt. Tydlig kant mot A43. minst 0,1 m tjockt.		Delvis borttagen
45	IV	Stenkonstruktion	Stenkonstruktion	40	Stenar på rad. Oklar funktion. En av stenarna var del av gravhäll A16.		Borttagen, gravhälls-fragmentet återförd till A16.
46	IV	Stenkonstruktion	Stenkonstruktion	40	Del av gravhäll i odekorerad kalksten samt spridda bitar av kalksten och tegel. Gravhällsfragmentet utgör del av gravhäll A16. Troligen ditlagda på grund av sättningar i marken.		Borttagen, gravhällen återförd till A16.
47	IV	Stenkonstruktion	Stenkonstruktion	48	Rad med obearbetade stenar. Oklar funktion. Möjligen sammanhörande med A50.		Kvarlämnad
48	IV	Lager	Utfyllnads-/konstruktionslager	45, 46	Mörk lerig silt, med inslag av grus och småsten, samt linser av sot och kol. I den djupare grävda delen närmast källaren var lagret mindre kompakt och innehöll mer grus. Minst 0,15 m tjockt. Möjligen omrört.		Delvis borttaget
49	IV	Nedgrävning	Källare	1	Nedgrävningskant för källaren.		Kvarlämnad
50	IV	Stenkonstruktion	Fundament?	48	Fyra flata stenar, 0,5–0,9 m stora. Möjligt fundament.		Kvarlämnat

Bilaga 2 - Fyndtabell

Fnr	Kontext	Yta	Material	Typ	Antal	Antal frag- ment	Vikt (g)	Beskrivning	Anmärkning
1	A1	IV	Kopparlegering	Mynt	1		5,14	Halv skilling, daterad 1801. 28 mm i diam. Metalldetektor.	Konserveras
2	A1	IV	Kopparlegering	Hylsa?	1		2	Rund, 18,5 mm i diam. Metalldetektor.	
3	På A1	II	Järn	Hammare	1		497	Spetsig i ena änden. Intakt, med träskaft. 231 mm långt skaft. Huvudet 137 mm långt. Troligen från tidigt 1800-tal.	Gallrad
4	På A1	II	Tegel	Tegelsten	1		Ca 6000	Murtegel med inristat årtal 1810 och svårtydda initialer, möjligen HG JM. 305×146×78 mm.	
5	A2	S	Ben	Humant				Fragment av höft, skenben och käke.	Återdeponerat
6	A2	S	Sten	Bearbetad sten				Huggen sten, möjligen del av spis eller fönster. Endast fotograferad i fält.	Ej tillvaratagen
7	A1	I	Ben	Humant				Fragment av skenben, vadben, överarmsben, handben, kranium och käke. Även rörben från barn.	Återdeponerat
8	A1	I	Glas	Planglas	1	1	3	Tunt grönaktigt glas, tidigmodern tid.	
9	A1	I	Kalk	Kalkputs		2	35	Puts, vitkalkad på båda sidor	Gallrad
10	A20	I	Glas	Fönsterglas	2	2	13	Fönsterglas med kröksade kanter. En bit intakt, tillpassad och formad för att passa in i fönster med blyspröjs. Pestat, troligen medeltid. Det andra fragmentet av tunt grönaktigt glas, från tidigmodern tid.	
11	A20	I	Ben	Humant				Fragment av revben och lårben.	Återdeponerat
12	A48	I	Ben	Humant				Fragment av skenben, vadben, revben, handben och kota.	Återdeponerat
13	A1	II	Kopparlegering	Knapp	1		1	Cirkelformad och svagt konvex. 12 mm i diam. Ögla på baksidan.	Konserveras

Fnr	Kontext	Yta	Material	Typ	Antal	Antal fragment	Vikt (g)	Beskrivning	Anmärkning
14	A1	II	Kopparlegering	Bokbeslag	1		2	Beslag med bladdekor. Kvarsittande järnnit och organiskt material. Troligen 1600-1700-tal (jämför SHM föremål 1087608).	Konserveras
15	A1	II	Läder	Bokband?	1	1	0,66	Avlång med en rak och en oregelbunden ände. 19 mm bred, 1 mm tjock. Präglat mönster och bemålad/förgylld.	Konserveras
16	A30	II	Kopparlegering	Mynt	1		2,64	1/12 skillning, daterad 1806. 21 mm i diam.	
17	A27	II	Glas	Planglas	1		1	Iriserande klart planglas, böhmiskt. En rundad sida.	
18	A27	II	Kopparlegering	Knappnål	1		0,14	30 mm lång. Med pålött huvud.	Konserveras
19	A1	II	Kopparlegering	Mynt	1		4,45	1 öre, daterad 1750. 24 mm i diam.	Konserveras
20	A31	II	Ben	Humant		1		Del av kranium.	Återdeponerat
21	A32	II	Ben	Humant				Fragment av lårben.	Återdeponerat
22	A33	II	Ben	Humant				Tänder samt fragment av handben och kranium.	Återdeponerat
23	A35	III	Ben	Humant				Fragment av korsben, mellanhandsben och skenben.	Återdeponerat
24	A36	III	Kalksten	Gravhäll		1	Ca 6000	Fragment av huggen sten med fragmenterad text: ...NE CVR..., ...E SEP..., COM... Möjligen del av en inskriftstavla tillhörande kyrkoherde Paulus Johannis grav, död 1600.	
25	A42	IV	Ben	Humant				Fragment av kota.	Återdeponerat
26	A42	IV	Textil	Knapp	1	4	21	Komplett knapp i vävd textil. Cirkelrund och plan, med hål på baksidan som möjligen utgör trasigt fäste. 35 mm i diam, 5 mm tjock. Troligen tidigmodern eller senare.	
27	A42	IV	Läder	Bokomslag	1	1	3	Fragmentariskt. Tydligt invikt bokhorn.	Konserveras
28	A42	IV	Kopparlegering	Fickur?	1	1	2	Försilvrad eller förnicklad. Oval form, 22 mm lång. Troligen ögla till ett fickur. 1700-tal eller senare.	Konserveras

Fnr	Kontext	Yta	Material	Typ	Antal	Antal frag- ment	Vikt (g)	Beskrivning	Anmärkning
29	A42	IV	Järn	Hake	1		191	Till dörr eller fönster. 130 mm lång, fyrkan- tigt tvärsnitt.	Gallrad
30	A40	IV	Pärlemor	Knapp	1		2	Cirkelformad, med cirkelformad förhöj- ning samt spetso- val skåra med två knapphål i dess mitt. 24 mm i diam. Troligen 1800-tal (jämför NM.0066076A-I).	
31	A40	IV	Ben	Humant				Fragment av handben, revben och nyckelben.	Återdeponerat